студії-ательє ім. Т. Шевченка). Важливо, що саме Крамаренко запросив до Києва Казимира Малевича, який приєднався до ОСМУ.

З початком Другої світової війни Лев та його дружина, художниця Ірина Жданко, були евакуйовані до Самарканда. Там, виснажений працею та голодом, він захворів на тиф і помер у 1942 році.

Родина Крамаренків – це унікальний приклад служіння своєму покликанню. Євген став хірургом-новатором, чиї ідеї випередили час. Юрій проявив себе не лише як талановитий хірург, що впровадив переливання крові, але і як видатний організатор системи медичної освіти в Умані, а Лев синтезував європейський модернізм з українською традицією, ставши ключовою фігурою у навчанні цілого покоління митців. Вони жили у буремну епоху, але кожен із них залишив неоціненний внесок у розвиток української науки та культури.

Література:

1. Крамаренко А. А. Спогади. (Умань). 1908-1927 р.р. Уманський краєзнавчий музей. НДФ 65 (2). 604 с.
2. Кузнець Т., Гноєва К. Одна жіноча історія в минулому міста Умань кінця 19 – початку 20 століття. Старожитності Лукомор'я. (2), 2025. 154-169. URI: http://www.lukomor.mosk.mksat.net/index.php/lukomor/article/view/338 DOI: https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.2.338
3. Кузнець Т. В., Гноєва К. М. Художник Лев Юрійович Крамаренко: сімейні цінності у формуванні його особистості. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. 5 (23). С. 1175-1194. URI: http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/10666/10724 DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-1175-1193
4. Спогади врача Крамаренко Юрія Львовича (1918 р.). Уманський краєзнавчий музей. Д. 8947-566. 234 с.

«АКАДЕМІК КЕРАМІКИ» ДМИТРО ГОЛОВКО В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ МИСТЕЦТВІ

Кузнець Тетяна Володимирівна,
доктор історичних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4276

Звернення державної влади до проблем формування української національної ідентичності та збереження національної пам'яті, що виразилось в ухваленні Верховною Радою України Закону України

«Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022 р.) та Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» (2025 р.) зумовлює нове звернення до українських культурних надбань та творчості непересічних особистостей в українському народному мистецтві. Однією з таких особистостей є уродженець Умані Дмитро Головко. У 1972 р. «Академіком кераміки» називають талановитого майстра народної творчості Дмитра Федоровича Головка...», – так зазначалось у повідомленні, що супроводжувало Указ Президії Верховної Ради РСР про присвоєння йому почесного звання народного художника Української РСР. Про його шлях до такого визнання відомо з публікацій про його творчість та з короткої інформації у довідкових виданнях.

Метою даної наукової розвідки є систематизація відомостей про життєвий шлях та творчість відомого земляка, творіння рук якого зберігаються у престижних музейних колекціях Європи та України.

З опублікованої інформації про Д. Ф. Головка заслуговує на увагу укладений Валентиною Мартиненко тримовний альбом з описом найкращих робіт майстра [4]. Ще інформацію про його творчість містять українсько/англомовний буклет «Українська народна творчість» [6], публікації в газетах «Уманська зоря» [7], «Черкаська правда» [8], в журналах «Україна» [5] та «Панорама» [9]. У таких більших чи менших публікаціях розпорошені біографічні відомості Д. Ф. Головка так як їх автори більше уваги приділяли його мистецтву.

Дмитро Федорович Головко народився 6 листопада 1905 р. в Умані у селянській сім'ї. Він рано втратив батька і виховувався в сирітському притулку. Детальніших відомостей про батьків виявити не вдалося. До матері він ставився з теплотою. У листі до учнів Уманської восьмирічної школи №9, які під керівництвом М. Ф. Комарницького з ним листувалися, 12 січня 1962 р. він писав таке : «Мої дорогі друзі, земляки! Пробачте, що не довелося вітати вас з святами великого жовтня. Я був у відрядженні в Москві і там мав багато роботи і турбот, а дома нас відвідало велике горе, померла моя старенька мати» [2]. Від матері Д. Головко успадкував природний смак. «Ще зовсім маленьким полюбляв спостерігати, як мати, за старовинним українським звичаєм, майстерно розмальовувала стіни хати і ніч. Ті квіти ще тоді снилися йому ночами, та й сняться все життя...» [5]. Народне середовище сприяло проростанню зерен таланту і захоплення малюванням вивело талановитого хлопця на справу усього його життя – гончарство.

У 1918-1923 р. селами Уманщини мандрував Кость Іполітович Кржемінський, який народився 11.05.1893 р. в Одесі і життєвий шлях

якого був перерваний 28.10.1936 р. в Биківні. Ця непересічна постать відома як вчений, педагог, художник, мистецтвознавець, архітектор, а тоді він збирав експонати, робив замальовки настінного розпису в селянських хатах, відшукував народні таланти. За результатами своїх пошукових мандрівок він видрукував альбом «Стінні розписи на Уманщині», який містить 141 копію фрагментів стінних розписів. У 1919 р. Кость Кржемінський у покинутій поміщицькій садибі в селі Піківець Уманського повіту організував керамічну майстерню, у якій працювали гончарі і навчались талановиті діти. Саме до цієї майстерні 14-річним юнаком прийшов Дмитро Головко.

У 1920 р. керамічна майстерня була перетворена на дворічну Уманську школу народного мистецтва імені Т. Г. Шевченка. У 1920-1922 роках там навчався Д. Головко, отримуючи базові знання з кераміки, малюнка, декоративного розпису, ліплення. Кость Іполітович Кржемінський «знаходив підхід до кожного учня, не нав'язливо навчав, допомагав розв'язати певні життєві проблеми кожного з них. Так, Д. Головко, який походив з бідної родини, пригадував як отримав від учителя малярське приладдя, про яке не міг навіть мріяти...» [3, С. 34].

Стосунки учителя і учня – Костя Кржемінського і Дмитра Головка – зберігались упродовж усього життя. К. І. Кржемінський викладав у створеній ним школі мистецтва, створив в Умані музей під керівництвом П. П. Курінного, викладав креслення в уманській школі, досліджував зразки розписів стін та печей у селянських хатах. І коли життєва дорога повела його спочатку до Кам'янця-Подільського, а потім до Києва, то, здогадно, зв'язки не переривалися. З 1927 р. К. Кржемінський працював художником-реставратором в Лаврському музейному заповіднику, з початку 1930-х років читав лекції студентам Київського художнього інституту. У 1933 р. його звільнено з роботи, звинувачено в українському націоналізмі та шпигунстві і у 1937 р. злочинна влада розстріляла талановитого митця і педагога. Тоталітарний режим не міг пробачити йому дворянського походження і народження у заможній родині. Офіційним приводом для звільнення з роботи, переслідування та розстрілу було звинувачення у переховуванні в Умані військового діяча часів УНР, повстанського отамана і голови Уманського постанкому Петра Кузьмовича Дерещука (1886-1929 рр.). Ініціаторами посмертної реабілітації К. Кржемінського у 1974 р. були його донька Лариса та художник Дмитро Головко. Так учень ще раз засвідчував шану своєму учителю.

Набута у гончарів піківецької майстерні наука визначала головну справу усього життя Дмитра Головка. Після закінчення школи народного

мистецтва в Умані він навчався в Технологічному інституті кераміки і скла в Межигір'ї (1924-1928 рр.), де здобув спеціальність інженера-технолога. Такий навчальний заклад був організований на базі Межигірського художньо-керамічного технікуму. У Межигір'ї давніми були гончарні традиції, адже у 1798-1874 рр. там функціонувала фаянсова фабрика, при якій з 1826 р. діяла художня школа. У 1796 р. німецький інженер Краніх виявив поблизу будівель Межигірського монастиря, який існував до 1935 р., поклади каоліну. Це біла або світло жовта глина, що використовується для виготовлення посуду, з неї виготовляли чайний і столовий посуд з українським рельєфним орнаментом, вази, тарелі, скульптурні вироби.

Маючи вищу художньо-технічну освіту Д. Ф. Головко не відходив від народних традицій в гончарстві, навпаки, він їх розвивав і збагачував. Сам він так обґрунтовував засади своєї творчості: «Без глибокого вивчення народних традицій неможливо створювати повноцінні художні твори. Український декоративний посуд, особливо фігурний, народні майстри створювали на гончарному крузі. Цій особливості я надаю великого принципового значення. Всі мої роботи, всі деталі, з яких складається скульптурний посуд, найменші, навіть незначні, виточені на гончарному крузі. Гончарний круг сам по собі обумовлює своєрідну монументальність побудови твору, притаманну тільки гончарній глині» [5]. Гончарній глині приділялась велика увага: її добували у Косові на Івано-Франківщині, у Часів Ярі на Донеччині, у Шахровському глинищі, на схилах Дніпра у Межигір'ї. І про неї Д. Ф. Головко говорив як про живе, вічне і нетлінне.

У 1946-1966 рр. Дмитро Федорович Головко викладав кераміку в Київському училищі прикладного мистецтва. З 1947 р. він член Спілки художників України. Головною його любов'ю була керамічна скульптура. Він розвинув у гончарстві власний почерк і виготовлені ним керамічні вази, тарелі, сервізи, фігурний посуд у вигляді баранців, оленів, левів, вражає своєю самобутністю і довершеністю. Роботи Д. Ф. Головка експонувались у багатьох країнах світу: ними милувалися на Кубі, в Японії, США, Німеччині, Польщі, Канаді,Єгипті, Болгарії, Данії, Норвегії, Швейцарії, Бельгії. На виставках у Чехословаччині (1962 р.) та Італії (1969) р. роботи Д. Ф. Головка відзначені золотими медалями. У 1970 р. його було обрано дійсним членом міжнародної Академії кераміки в Женеві.

Багато уваги Д. Ф. Головко приділяв творчо-організаційним проблемам розвитку мистецтва в Україні. Він був заступником директора Художнього фонду УРСР, заступником голови правління Київської

організації Спілки художників, головою творчої секції, членом багатьох художніх рад, експертних комісій, республіканських, всесоюзних і міжнародних виставкових комітетів. Його високохудожні твори збагатили мистецьку скарбницю і вивели українську кераміку на широкі міжнародні обрії. Його праця була оцінена орденом «Знак Пошани» та медалями. Та найвизначнішим пам'ятником стали його вироби, що стали окрасою експозиції багатьох вітчизняних музеїв.

У 1972 р. Д. Ф. Головку присвоєно звання народного художника України. За роки творчої праці через його верстат пройшло понад сто учнів, серед яких подружжя Н. і В. Протор'євих, які стали художниками і заслужили світову славу. Батьковою стезею пішов і син Михайло Головко (1950-2020 рр.) – відомий художник декоративної кераміки і педагог.

Що ж приваблює у художніх роботах Дмитра Федоровича Головка. Хоч він першим запропонував способом лиття масове тиражування композиційно складних фігурних посудин з різноманітним декором, все ж найвідоміші його роботи – це вироби з гончарного круга. Він безупинно відстоював позиції чисто гончарного способу виготовлення кераміки, «навіть такі складні деталі, як вибагливі роги його глиняних красенів, маски голів, а часом і найдрібніші елементи покриття корпусу, він відточував на гончарному крузі» [4, С. 33]. Він був поетичним інтерпретатором споконвіку побутуючих у народі фігурних посудин. А сучасники згадували, що він – справжній добрий казкар, тільки замість пера і паперу йому слугувала гончарна глина і найдавніше на землі ремісниче пристосування – гончарний круг. Давні народні традиції гончарства він не лише продовжив, а й довів до високохудожніх зразків.

Помер Дмитро Федорович Головко 29 червня 1978 року. У Національному музеї декоративного мистецтва України зберігається 138 творів митця – уманчанина, який став національною легендою. А ще скільки їх розійшлося по світу, осіло у музеях та приватних колекціях, – тому немає ліку.

Література:

1. Дмитро Федорович Головко (Некролог). *Вечірній Київ*. 1978. 1 липня.
2. Друзі нашої школи. Альбом. Оформлено учнями 8-го класу під керівництвом М. Ф. Комарницького. 1962 р. // Уманський краєзнавчий музей. Ф-1180. Арк. 1-2
3. Йовенко Л. І. Костянтин Іполитович Кржемінський: віхи біографії та мистецько-педагогічна діяльність (уманський період). *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48. Т. 1. С. 32-37

4. Мартиненко В. В. Дмитро Головко (Альбом). К.: «Мистецтво», 1978. 33 с.
5. Охмакевич Н. Фантазія на тему глини. *Україна*. 1973. №2. Січень. С. 10-11.
6. Українська народна творчість. Буклет. К.: «Мистецтво», 1963. 24 с.
7. Храбан Г. Д. Ф. Головко (До 60-річчя з дня народження). *Уманська зоря*. 1965. 10 листопада.
8. Черниш А. Поет кераміки. *Черкаська правда*. 1975. 16 листопада.
9. Януш Кушнеж. Творчість тільки в глині (перекл. з польської). Журнал «Панорама». // Уманський краєзнавчий музей. НВФ. 79.

З КОГОРТИ НЕСКОРЕНИХ: ТЕОДОР ДЯЧУН

Хоменко Дарія Дмитрівна,
студентка IV року навчання ОС «Бакалавр»
історичного факультету, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тинини

Науковий керівник: Кузнець Тетяна Володимирівна,
доктор історичних наук, професор кафедри
історії України, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4278

Матеріал цієї публікації базується на листах Теодора Дячуна, написаних ним на прохання його побратима та земляка Богдана Чорномаза. Упродовж кількох років Теодор Дячун надіслав дев'ятнадцять листів, у яких детально описав власний життєвий шлях, участь у національно-визвольній боротьбі, а також події, свідком і учасником яких він був. Ці листи увійшли до книги «Нарис історії села Стегніківці», що стала цінним історичним джерелом для дослідників діяльності українського підпілля на Тернопільщині.

Теодор Дячун, син Григорія, народився 20 березня 1927 року в селі Стегніківці, нині Тернопільського району [2, с. 162]. Його дитинство припало на складні історичні часи – зміну польської, радянської та німецької окупацій. Попри тяжкі умови, хлопець розпочав навчання у шість років і закінчив сім класів школи, згодом із гумором згадуючи цей період як «сім класів мученої науки і десять років сталінських університетів» [2, с. 162].